

ЩОДО ПИТАННЯ ПРЕЮДИЦІАЛЬНОСТІ ВИРОКУ НА ПІДСТАВІ УГОДИ ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ

REGARDING THE ISSUE OF PREJUDICIALITY OF THE VERDICT BASED ON THE PLEA AGREEMENT

Сидій Я.В., аспірантка
кафедри кримінального процесу та криміналістики
Академія адвокатури України

В статті автор розглядає ситуації, пов'язані з використанням обвинувачем обвинувального вироку, яким затверджена угода про визнання винуватості, для обмеження прав осіб, які не були учасниками кримінального провадження. Це ситуації, коли в обвинуваченні прокурор використовує фактичні обставини справи з посиланням на вчинення іншою особою, яка не є учасником кримінального провадження, певного кримінального правопорушення.

Це суперечить загальним правилам преюдиції, які не визнають преюдиційного характеру за обвинуваченнями, які встановлені вироком в рамках застосування спрощених процедур без повноцінного доказування.

Розглядається судова практика України, практика Європейського суду з прав людини у конкретних провадженнях. Обґрунтовується невідповідність застосування такої преюдиції положенням Конвенції з прав людини і основоположних свобод.

Зокрема, на основі аналізу рішення ЄСПЛ у справі «Навальний і Офіцеров проти РФ» та інших справ розглядається: «штучне» створення преюдиції (в умовах зловживання обвинуваченням процесуальними правами) і порушення таким чином статті 6 Конвенції з прав людини і основоположних свобод (право на справедливий суд). Доводиться можливість оскарження рішень суду у справах, які розглядалися у спрощеному порядку, як рішень, що є явно необґрунтованими; положення про те, що справа, розглянута у спрощеному порядку, не повинна стосуватися фактів і відомостей стосовно осіб, які не були учасниками у цьому провадженні – суд зобов'язаний утримуватися від всіляких тверджень, які можуть оказати преюдиціальний вплив на судовий розгляд, навіть якщо вони не носять обов'язковий характер та ін.

Автор вважає, що запровадження інституту угод мале на меті не порушення та обмеження прав осіб, а оптимізацію досудового розслідування (судового розгляду), економію часу, коштів, збільшення ефективності досудового розслідування (судового розгляду) та впливу на правосвідомість людей для виконання поміж іншого мети покарання. Тому він доводить, що зазначена «штучна» преюдиція, яка створюється за участю обвинувачення, не сприяє виконанню завдань кримінального провадження, що закріплені у статті 2 Кримінального процесуального Кодексу України і може призвести до зловживання правом певними особами (наприклад, прокурором). Наведений приклад із судової практики демонструє підміну понять та суперечливість принципів верховенства права та законності.

Ключові слова: угода про визнання винуватості, вирок, преюдиція, публічне обвинувачення.

In the article, the author considers situations related to the use by the prosecutor of a conviction, which approved a plea agreement, to restrict the rights of persons who were not participants in criminal proceedings. These are situations when in the indictment the prosecutor uses the factual circumstances of the case with reference to the commission by another person who is not a party to the criminal proceedings of a certain criminal offense.

This is contrary to the general rules of prejudice, which do not recognize the prejudicial nature of charges imposed by a sentence in the application of simplified procedures without full evidence.

The case law of Ukraine, the practice of the European Court of Human Rights in specific proceedings are considered. The inconsistency of the application of such prejudice with the provisions of the Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms is substantiated.

In particular, based on the analysis of the decision of the European Court of Human Rights in *Navalny and Officerov v. Russia* and other cases, the following is considered: "artificial" creation of prejudice (in fact of actual abuse of procedural rights) to a fair trial. It is possible to appeal court decisions in cases that were considered in a simplified manner, as decisions that are clearly unfounded; the provision that the case considered in a simplified manner should not concern facts and information concerning persons who were not participants in these proceedings - the court is obliged to refrain from any allegations that may have a preliminary effect on the trial, even if they are not mandatory, etc.

The author believes that the introduction of the institution of agreements is not aimed at violating and restricting the rights of individuals, but to optimize the pre-trial investigation (trial), save time, money, increase the efficiency of pre-trial investigation (trial) and influence the legal consciousness of people to fulfill, among other things. Therefore, he argues that this "artificial" prejudice, which is created with the participation of the prosecution, does not contribute to the tasks of criminal proceedings, which are enshrined in Article 2 of the Criminal Procedure Code of Ukraine and may lead to abuse of rights by certain persons (eg, prosecutor). This example from case law demonstrates the substitution of concepts and the contradiction between the principles of the rule of law and the principle of legality.

Key words: plea agreement, sentence, prejudice, prosecutor.

Вступ. Можливість досягнення консенсусу між підозрюваним (обвинуваченим) і прокурором є достатньо ефективним альтернативним способом вирішення кримінально-правових конфліктів, в рамках передбачених чинним КПК України певних компромісних процедур, зокрема, шляхом застосування угод між прокурором і підозрюваним (обвинуваченим).

За часів дії КПК України (1960р.) питання щодо скорочення і спрощення провадження були пов'язані з протокольною формою досудової підготовки матеріалів (Розділ VII КПК); положенням про примирення потерпілого з особою, що вчинила злочин, яке тягне за собою відмову в порушенні кримінальної справи або її закриття (суддею) (ч. 1 ст. 27, ст. 251, ч. 3 ст. 282 КПК) та примиренням обвинуваченого з потерпілим (ст. 8 КПК і ст. 46 КК України).

Перші суттєві спроби реформування кримінального процесуального права в Україні у зазначеному напрямі пов'язані з доповненням КПК у 2001 р. ст. 301¹ та внесенням змін до ст.299 [1], в результаті чого був запроваджений спрощений порядок судового розгляду справи. При цьому основною метою цих нововведень була процесуальна економія – як керівна ідея кримінального судочинства, спрямована на оптимізацію кримінальної процесуальної форми та раціоналізацію кримінальної процесуальної діяльності шляхом їх пришвидшення, спрощення та здешевлення [2, с. 4].

Однією з новел чинного КПК України (2012 р.) (далі – КПК) було впровадження угод про визнання винуватості та про примирення (гл. 35 КПК), що є продовженням відомих тенденцій розвитку сучасного кримінального процесуального права в країнах Європи, які почалися у другій

половині ХХ ст. Основною метою реформування кримінальної юстиції є створення під час розслідування кримінальних правопорушень: (1) можливості для зняття конфлікту заради процесуальної економії та (2) пом'якшення покарання в обмін на визнання вини та допомогу слідству у викритті винних у вчиненні злочинів. Запропонована законодавцем процедура ознаменувала перехід від періоду безкомпромісної боротьби із злочинністю, який характеризує радянське минуле, до широкого застосування компромісу.

Згідно з правовою конструкцією вказаних видів угод, прокурор є ініціатором і безпосередньо відповідає за реалізацію угоди про визнання винуватості: відповідно до ч. 2 ст. 469 КПК, угода про визнання винуватості може бути укладена за ініціативою прокурора або підозрюваного (обвинуваченого).

В первинній редакції КПК – коло справ, за якими можливість укладення угоди про визнання винуватості обмежене кримінальними проступками, злочинами невеликої та середньої тяжкості, тяжкими злочинами, у яких шкоду заподіяно лише державним та суспільним інтересам (окрім кримінальних проступків та злочинів з необережності, у яких шкоду може бути заподіяно іншим особам). Кодекс прямо забороняв можливість укладати угоду про винуватість у справах, в яких є потерпілий. Проте, у 2017р. внесені зміни до ст. 469 КПК, в результаті чого були визначені виключення із загального правила про заборону укладати угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні, у яких бере участь хоча б один потерпілий. Змінами дозволялась процесуальна домовленість між учасниками кримінального провадження за умови надання всіма потерпілими письмової згоди прокурору на укладення ними угоди [3].

Завдяки цим змінам перелік кримінальних проваджень, де укладення угоди стало можливим, досяг найбільшого значення з моменту запровадження. До них належать не тільки кримінальні провадження щодо тяжких злочинів, де є потерпілий (ч. 2 ст. 186, ч. 1 ст. 187, ст. 121 КК України тощо), але й злочини невеликої та середньої тяжкості, де шкоду завдано конкретному потерпілому від злочину, що посягає на публічний порядок (ч.ч. 1-3 ст. 296 КК України).

Теоретичні й практичні питання застосування компромісних процедур досліджували українські вчені-процесуалісти, зокрема, Аленін Ю.А., Бояров В.І., Власова Г.П., Гловюк І.В., Глинська Н.В., Гринюк В.О., Капліна О.В., Кучинська О.П., Лобойко Л.М., Назаров В.В., Нор В.Т., Пушкар П.В., Тертишник В.М., Шило О.Г. та ін. Окремі аспекти зазначеної тематики в останні роки були досліджені в дисертаціях Шкелебея В.А. (2013), Повзика Є.В. (2013), Новака Р.В. (2015), Лесяк О.О. (2015), Саєнко Г.Ю. (2017), Холоділа П.В. (2017), Тюріна Г.Є. (2017), Кісліциної І.О. (2018), Трекке А.С. (2018), Сіроткінної М.В. (2021) та ін. Предметом останніх, переважно, були процесуальні питання укладення угоди про визнання винуватості, зокрема, щодо її сутності, підстав та процесуального порядку укладення; правового становища та гарантій дотримання прав потерпілого, юридичної особи; про повноваження суду та прокурора у вирішенні клопотань підозрюваного, обвинуваченого та деякі ін.

В цілому можна визначити, що застосування зазначеної угоди виступає компромісом у вирішенні конфлікту заради процесуальної економії та пом'якшення покарання в обмін на визнання вини та допомогу слідству у викритті винних у вчиненні злочинів. Останнє положення на практиці інколи призводить до необґрунтованого застосування прокурором преюдиціальності вироку на підставі угоди про визнання винуватості.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження певних проблемних питань, які виникають за результатами застосування угоди про визнання винуватості, зокрема, щодо преюдиціальності вироків на підставі

угод про визнання винуватості та їх відповідності положенням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) та позиціям Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Викладення основного матеріалу. За загальним правилом - угода між прокурором та підозрюваним (обвинуваченим) створює правові наслідки тільки для її учасників. Хоча існує така негативна тенденція - обвинувачення інколи використовує обвинувальний вирок, яким затверджено угоду про визнання винуватості, для обмеження прав осіб, які не були учасниками кримінального провадження. Це проявляється в ситуаціях, коли прокурори в угоді викладають фактичні обставини справи з посиленням на вчинення іншою особою, яка не є учасником провадження, певного кримінального правопорушення. Після затвердження угоди прокурор отримує рішення, яке, на його думку, підтверджує факт скоєння злочину такою особою. І в подальшому цей вирок використовується вже в іншому кримінальному провадженні як доказ винуватості зазначеної особи. В основу таких дій покладено помилкове розуміння прокурором положень чинного КПК, які регулюють процедуру підготовчого судового засідання (ст.ст. 314-315 КПК), де не встановлений обов'язок суду оцінювати формулювання підозри та фактичні обставини кримінального правопорушення, в тому числі й те, що рішення, яке отримує прокурор, фактично підтверджує факт вчинення особою, яка не була учасником кримінального провадження, певного кримінального правопорушення. Це надає стороні обвинувачення в іншому кримінальному провадженні можливість використовувати такий вирок як доказ, що підтверджує певні обставини кримінального правопорушення та вину особи, яка не була учасником відповідної угоди.

Це суперечить загальним правилам преюдиції, інститут якої, як відомо, не визнає преюдиціальний характер за обставинами, встановленими постановленим вироком в рамках застосування спрощених процедур без повноцінного доказування (в основу вироку можуть бути покладені лише ті докази, які досліджені під час судового розгляду – ч. 3 ст. 370 КПК). У ст. 90 КПК, вживається така термінологічна конструкція - «має преюдиціальне значення для суду, який вирішує питання про допустимість доказів», але виключно у контексті «значення рішень інших судів у питаннях допустимості доказів», тобто, преюдиціальне значення судових рішень хоча й закріплено в ряді норм діючого процесуального законодавства, проте, за своїм змістом вони торкаються лише питання про преюдиціальні факти (а не преюдицію як таку), ототожнюючи їх з загальновизнаними фактами, що є обставинами для звільнення від доказування [4, с. 159].

Це можна проілюструвати на прикладі вироку Печерського районного суду м. Києва від 4 березня 2015 р., коли ОСОБА_4 на підставі угоди з прокурором засуджено за сукупністю злочинів, передбачених КК України, за: ч. 5 ст. 27, ч. 2 ст. 375, ч. 1 ст. 366, ч. 4 ст. 27, ч. 1 ст. 366, ч. 1 ст. 361 на п'ять років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади на державній службі на строк два роки. На підставі ст. 75 КК ця особа звільнена від відбування основного покарання з іспитовим строком два роки. ОСОБА_4 визнано винуватим у тому, що він, працюючи в прокуратурі Київської області на посаді начальника відділу нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, за попередньою змовою з іншими особами сприяв судді місцевого суду (матеріали щодо якого виділено в окреме провадження) у постановленні завідомо неправосудної ухвали щодо ОСОБА_5, засудженого за ряд злочинів, у тому числі тяжких, на десять років позбавлення волі, покарання за які він відбував з 14 квітня 2012 р. у Борис-

пільській виправній колонії № 119 управління Державної пенітенціарної служби України в м. Києві та Київській області, що спричинило тяжкі наслідки.

Цим вироком, суд преюдиціально визнав факт винесення суддею Бориспільського районного суду завідомо неправомірного рішення.

У зв'язку із тим, що ОСОБА 2 (ймовірно суддя Бориспільського районного суду) вважав, що порушено його право на справедливий судовий розгляд, ним було подано апеляційну скаргу на указаний вирок.

Ухвалою судді судової палати у кримінальних справах Апеляційного суду м. Києва від 17 квітня 2015 р. апеляційну скаргу ОСОБА 2 на вказаний вирок повернуто заявнику з огляду на те, що вона подана особою, яка не має права подавати апеляційну скаргу. Ухвалою Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 24 липня 2015 р. відмовлено у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою ОСОБА 2 на ухвалу Апеляційного суду м. Києва від 17 квітня 2015 р. у зв'язку із законністю та обґрунтованістю рішення апеляційної інстанції. У заяві ОСОБА 2 просить переглянути зазначене рішення касаційного суду і посилається на п. 2 ст. 445 КПК. Вважає, що касаційний суд по різному тлумачить положення норм ст. 7, ч. 6 ст. 9, ч. 1 та 2 ст. 24, ч. 4 ст. 394 КПК, які гарантують право на перегляд судом вищого рівня вироку суду, що стосується прав, свобод чи інтересів особи, незалежно від того, чи брала така особа участь у судовому розгляді. Зазначає, що касаційний суд, а так само апеляційна інстанція відмовили йому в реалізації права на перегляд вироку Печерського районного суду м. Києва від 4 березня 2015 р. щодо ОСОБА 4, яким визнано винуватим працівника прокуратури у пособництві судді місцевого суду у постановленні завідомо неправосудної ухвали про звільнення ОСОБА 5 від подальшого відбування покарання.

Матеріали справи щодо судді, який нібито апіорі ухвалив завідомо неправосудне рішення, виділено в окреме провадження. Сам він, безіменно вказаний у вироку як суддя, не брав участі у судовому розгляді справи щодо ОСОБА 4, хоча є суддею місцевого суду, який ухвалив рішення про звільнення ОСОБА 5 від подальшого відбування покарання. Таким чином, стверджує заявник, вочевидь зрозуміло, що обвинувальним вироком щодо ОСОБА 4 по суті створено преюдицію, якою, всупереч презумпції невинуватості, встановлено факт ухвалення завідомо неправосудного рішення саме ним суддею ОСОБА 2.

Верховний суд визнав, що очевидним є те, що ОСОБА 2, хоча і не був визнаний учасником кримінального провадження щодо ОСОБА 4, вправі захищати свої права, свободи та інтереси, яких стосується вирок у даному провадженні, шляхом звернення до апеляційної інстанції з його оскарженням. Цей висновок відповідає змісту ст. 2 Протоколу № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, у якій зазначено, що кожен, кого суд визнав винним у вчиненні кримінального правопорушення, має право на перегляд судом вищої інстанції факту визнання його винним або винесення йому вироку [5].

Отже, як зазначив Верховний Суд України, стосовно кримінального провадження щодо ОСОБА 4, постановлений за результатами угоди про визнання ним винуватості вирок стосується прав, свобод та інтересів ОСОБА 2, який на цій підставі, реалізуючи своє конституційне право та керуючись загальними засадами кримінального судочинства, в тому числі пп. 1, 2, 10, 17 ст. 7, ч. 6 ст. 9, ч. 1 та 2 ст. 24 КПК, вправі звернутися до суду вищої інстанції з оскарженням цього судового рішення. Дотримання вказаних засад є гарантією реалізації права на доступ до правосуддя, а їх нехтування означає, що судові рішення про відсутність у заявника права на звер-

нення з апеляційною скаргою постановлено без дотримання вимоги справедливості судового розгляду, приписів ст. 370 КПК щодо законності та обґрунтованості судового рішення, що є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону і підставою для його скасування. Не беручи до уваги, виключний перелік осіб, яким чинним КПК надано право апеляційного оскарження, у цій справі Суд констатує неправильне застосування касаційним судом норм, передбачених пп. 1, 2, 10, 17 ст. 7, ч. 6 ст. 9, ст. 24, ч. 4 ст. 394 КПК, у зв'язку із обмеженням права ОСОБА 2 як особи, прав, свобод та інтересів якого стосується вирок на підставі угоди між прокурором та обвинуваченим ОСОБА 4, на його апеляційне оскарження, у зв'язку із чим і відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 438, ч. 1 ст. 412 КПК належить скасувати ухвалу касаційного суду, а справу направити на розгляд до суду касаційної інстанції, оскільки касаційний перегляд по суті у цьому провадженні не відбувався у зв'язку з відмовою у відкритті касаційного провадження [6].

Такі ситуації, коли зазначений інститут (визнання винуватості або процесуального компромісу) використовувався на практиці як механізм «штучного» створення преюдиції (йдеться фактично про зловживання прокурором процесуальними правами), достатньо відомий і він характерний не лише для України.

Прикладом такої «штучної» преюдиції може бути справа ЄСПЛ «Навальний і Офіцеров проти РФ», де зазначені особи були засуджені за вчинення злочину (ст. 160 КК РФ). В основу вироку покладено вирок відносно Х., з яким слідчими органами було заключено угоду про співробітництво, а справу стосовно нього виділено в окреме провадження і направлено до суду, де розглянуто у спрощеному провадженні. В обвинувальному вироку щодо Х. судом «зафіксовано» показання останнього відносно Навального і Офіцера, які їх «викривають». Ці показання (Х.) й були покладені в основу вироку стосовно зазначених осіб.

ЄСПЛ задовольнив скарги Навального і Офіцера, зазначивши наявність порушень норм Конвенції. Зокрема, «штучне» створення юрисдикції є прямим порушенням ст. 6 Конвенції (право на справедливий суд). При цьому Суд зазначив, що Конвенція не забороняє презумпцію фактів або права в кримінальних провадженнях, але вимагає від держави «утримувати їх в розумних межах», приймаючи до уваги всі значимі обставини справи, які свідчать на користь сторони захисту.

Стосовно угоди суд визначив, що фактичні і правові висновки за результатами судового розгляду таких справ (у спрощеному порядку) не можуть бути оскаржені, якщо тільки такі рішення будуть «довільними чи явно необґрунтованими», а все провадження по справі в цілому було при цьому несправедливим, як того вимагає п. 1 ст. 6 Конвенції.

Окремо суд підкреслив необхідність забезпечення першої і самої очевидної гарантії, коли соцієсудних судять в різних процесах, а саме – зобов'язання суду утримуватися від всіляких тверджень, які можуть оказати преюдиціальний вплив на судовий розгляд, навіть якщо вони не носять обов'язкового характеру.

Принципово також є позиція суду й щодо виділення матеріалів стосовно особи в окреме провадження – якщо характер пред'явлених обвинувачень робить неминучим встановлення в рамках одного провадження причетності третьої сторони – і ці висновки будуть мати наслідки для оцінки юридичної відповідальності третіх сторін, справи яких розглядаються в рамках окремого провадження, це повинно вважатися серйозною перешкодою розділення провадження у справах.

Друга вимога суду для проведення паралельного провадження у справах полягає в тому, що рішення суду (вирок) по справі, яка розглянута у спрощеному порядку, не повинне стосуватися фактів і відомостей стосовно осіб, які не були учасниками у цьому провадженні [7].

Аналогічною є позиція ЄСПЛ й в інших справах (наприклад, «Караман, проти Німеччини» [8], «Нацвлішліві і Тоголідзе проти Грузії» [9] та ін.).

Висновки. Таким чином можна констатувати, що така «штучна» преюдиція, яка створюється за участю обвинувачення, не сприяє виконанню завдань кримінального провадження, що закріплені у ст. 2 КПК, і може призвести до зловживання правом певними особами (наприклад, прокуро-

ром). Вказаний випадок демонструє підміну понять та суперечливість принципів верховенства права та принципу законності, оскільки ідея запровадження інституту угод мала на меті не порушення та обмеження прав осіб, а оптимізацію досудового розслідування та судового розгляду, економію часу, коштів, збільшення ефективності досудового розслідування (судового розгляду) та впливу на правосвідомість людей для виконання поміж іншого мети покарання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про внесення змін до Кримінально-процесуального Кодексу України : Закон України від 21.06.2001 № 2533-III. *Відомості Верховної Ради*. 2001. № 34-35. Ст. 187.
2. Канюка І.М. Принцип процесуальної економії в кримінальному судочинстві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спеціальність 12.00.09. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія». 2015. 20 с.
3. Про внесення змін до Кримінального процесуального Кодексу України : Закон України від 16.03.2017 № 1950-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 17. Ст. 204.
4. Шилін Д.В. Загальні питання використання преюдиції в кримінальному провадженні. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2019. Вип. 4 (88). С.157-165.
5. *Протокол №7* до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/shou/994-804Text
6. *Постанова Верховного суду України* від 03.03.2016р. Справа № 5-347к15. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/V5160249.html
7. *Рішення Європейського суду з прав людини* у справі «Навальний і Офіцерів проти Російської Федерації» (скарга №46632/13 і 28671/14) від 23.02.2016. HUDOS European Court of Human Rights – www.hudos.echr.coe.int
8. *Рішення Європейського суду з прав людини* у справі «Караман проти Німеччини» (скарга № 17103/10) від 27.02.2014. HUDOS European Court of Human Rights – www.hudos.echr.coe.int
9. *Рішення Європейського суду з прав людини* у справі «Нацвлішліві і Тоголідзе проти Грузії» (скарга №9043/06) від 29.04.2014. HUDOS European Court of Human Rights URL: www.hudos.echr.coe.int